

**Про відтворення прагматики художнього тексту в перекладі
(на матеріалі англомовного перекладу
повісті братів Вайнерів «Город принял!...»)**

Так як будь-який вислів створюється з метою досягнення певного комунікативного ефекту, то прагматичний потенціал складає найважливішу частину вислову. З цього випливає висновок про те, що відтворення прагматики оригіналу в тексті перекладу є для перекладача завданням надзвичайної ваги. Характер прагматичного впливу визначається трьома основними факторами. По-перше, це зміст вислову. По-друге, сприйняття повідомлення, що залежить від властивостей знаків, з яких складається вислів. По-третє, прагматичний вплив також залежить від характеристик рецептора, який сприймає повідомлення [1: 138].

Твори Аркадія та Георгія Вайнерів яскраво прагматично цілеспрямовані і прагматичне надзавдання вбачається в досягненні розуміння радянським суспільством 80-х років ХХ століття відданості міліції справі захисту громадян від чисельних, як правило дрібних негараздів, часто з ризиком для свого життя, створення у громадян почуття захищеності. Повість «Город принял!...» перекладено Джоном Гаррісоном. Можливо саме сильний прагматичний потенціал твору і зацікавив перекладача.

Відомо, що проблеми перекладу – це, переважно, проблеми аналізу, розуміння та побудови тексту. Так як текст часто вважається одиницею перекладу, розуміння окремих висловів в значній мірі залежить від змісту в цілому і місця самого вислову в ньому. У зв'язку з цим розробляються перекладацькі типології текстів. Відомий німецький перекладознавець А. Нойберг класифікував типи текстів за їх прагматичною орієнтацією, виходячи з того, що найважливішим завданням перекладу має бути відтворення реального впливу тексту оригіналу на читача так, щоб і читач перекладу зазнав би такого самого прагматичного впливу.

Виділено чотири типи текстів. Перший тип представляє науково-технічна література, рекламні оголошення, тощо. Оригінал і переклад мають спільні цілі і це означає, що і рецептори перекладу можуть мати прагматичні відношення до повідомлення змісту. Вони в високій мірі відтворюють прагматичну спрямованість оригіналу.

Другий тип текстів теж надає змогу досить успішно відтворити прагматичний потенціал оригіналу. Вони представлені інформаційними та іншими матеріалами, призначеними для іноземної аудиторії.

Третій тип текстів характеризується тим, що прагматична адекватність перекладу може досягтися, але існують певні обмеження. Це стосується творів художньої літератури, так як тексти створено для рецептора мови оригіналу, але вони мають що сказати усім людям.

Четвертий тип представляють тексти законодавчого характеру, суспільно-політична література, економічна періодика тощо. Вважається, що такі тексти не можуть бути відтворені прагматично адекватно [1: 140].

Текст повісті братів Вайнерів відноситься до третього типу текстів, який разом з його перекладом становить об'єкт нашого аналізу. Він є створеним для російськомовного читача, але має загальнолюдське значення. Цей твір розкриває складність роботи та самопожертву тих, хто стоїть на сторожі спокою суспільства. Оскільки рецептором перекладу є англомовний громадянин зовсім іншого суспільного устрою, без прагматичної адаптації не можна обійтись, не послаблюючи комунікативного ефекту.

Прагматична адаптація в даному випадку починається вже з заголовку повісті. Загально відомо, що заголовок твору представляє його зміст у згорнутому вигляді. І все ж заголовок навіть російськомовного оригіналу «Город принял!...» не є прозорим і зрозумілим без ознайомлення з його змістом. Тому перекладачем зроблено, на наш погляд, вірний крок заміни заголовку на «Twenty four hours with Moscow police» з тим, щоб зробити його більш вмотивованим та прозорим. Виправданою здається і заміна реалії «*militia*» на «*police*», так як перша створювала б психологічний бар'єр у сприйнятті змісту, підкреслюючи контрастивність громадського устрою та традицій і створювала б певну недовіру, посягну ще в період «холодної війни».

Надзвичайно напружений ритм життя тих, хто так самовіддано підтримує громадській спокій, підкреслюється у різних ситуаціях. Вдало зробили це автори описом вранішнього життя кінцевих станцій метро, куди стікається весь працюючий в центрі люд. Автори передали це таким чином: *...вылетел из жерла туннеля (с ревом и нутряным гулом) поезд, завизжали слитно тормоза, пахнуло горелой резиной, и теплый машинный ветер мазнул плотно по лицу, стоя на платформе толпа сжалась на миг и сразу же рванулась в расползшиеся двери, меня крутанул короткий людской бурун, втиснул в вагон, и не стало ни воли, ни самостоятельности, – нес узким вагонным проходом распадающийся по свободным местам пассажирский спрессованный поток, пока я не оказалась у незанятого места на диване...* [2: 336].

Близку справився з цим перекладач, передаючи стихійну силу людського потоку, а саме: *The train roared out of the tunnel, its breaks screaming; it smelt of burnt rubber, and pushed a warm mechanical wind ahead of itself, which hit me square on the face. The crowd on the platform bunched together for a moment in anticipation and immediately burst into the doors as they moved apart; a human wave swept me up and squeezed me into the*

carriage; I ceased to have a will of my own; I was carried down the narrow passage way by this tightly compressed stream, which discharged its human cargo in empty seats along the way, until I too found myself deposited next to an empty seat [3: 14].

Порівнюючи наведені уривки оригіналу і перекладу, ми бачимо, що перекладач вдався до багатьох змін, застосовуючи широкий арсенал перекладацьких трансформацій різного типу. Синтаксичні трансформації поділення речення та зміни порядку його членів є найбільш помітними, інверсія підмета «поїзд» замінена на прямий порядок слів “the train roared out of...”. Деякі вилучення «из жерла», «нутрянным гулом», «коротким», «вагонным» не спричиняють помітних втрат. Навпаки, додавання “in anticipation” та заміна образів на більш яскраві «зжралась» на “bunched” та «распадающийся по свободным местам» на “which discharged its human cargo...”, посилюють відчуття напруженості та стихійності натовпу.

Сюжетна лінія творів такої жанрової тематики традиційно будується на двох полюсах, які протидіють один одному. Перекладач мусить якнайповніше відтворити комунікативну прагматику кожного з них, що не є легким завданням. Тут треба також передати специфіку реалій іншої спільноти, жаргонної лексики злодіїв, професійного сленгу міліції, фразеологічних одиниць таким чином, щоб рецептор перекладу міг уявити собі події, що описуються з достатньою ясністю, інколи вдаючись до прагматичної адаптації.

Ілюстрацією того, як це зроблено у перекладі, може бути наступний приклад:

За шесть лет я по горло накушался переперченной, пересоленной, прокисшей каши, которая и есть существо игры в “казаки-разбойники” [2: 425].

For six years I have survived on the burnt, oversalted subsistence diet that is the essence of our game of “cops and robbers” [3: 185].

Реалія – фразеологізм «по горло» перекладена засобом семантичного розвитку “I have survived on...”, а реалія, яка представляє собою назву дитячої гри «казаки-разбойники», відтворена також назвою дитячої гри “cops and robbers”. А стосовно «переперченной, пересоленной, прокисшей каши» перекладач застосував прагматичну адаптацію і не відтворив ці лексичні одиниці, замінивши їх більш нейтральним “subsistence diet”. Можливо для того, щоб англомовний читач не уявив собі цю ситуацію гірше, ніж вона була насправді, тому що англомовний читач не зрозумів би гіперболізацію.

Прагматичне надзавдання повісті розкривається авторами оригіналу в детальному описі доби чергування героїв повісті в головному міліцейському штабі Москви, а також в тому, як вони реагують на надзвичайні ситуації та в їхніх особистих проблемах. В переважній більшості перекладач знаходить близькі відповідники як за лексичним, так і за стилістичним змістом, наприклад:

1) - Опергруппу на выезд [2: 348];

- Op - group to the ready [3: 36].

2) – Дай указание в сто девятое отделение и поставь на контроль в Ленинградском райуправлении [2: 354];

- Alert station one hundred and nine and ring up the Leningrad district to co-ordinate their actions [3: 46].

В цьому прикладі прагматика перекладу сильніше завдяки семантичній трансформації модуляції (семантичного розвитку):

Дай указания → alert; поставь на контроль → ring up to co-ordinate their actions.

3) - Мчится по улицам наш желто-синий кораблик, похрипывая сиреной, “дворники” сбрасывают со стекла дождевые капли [2: 360];

- Our yellow-blue car tore through the streets, the siren screaming. The windscreen wipers hurled the raindrops off the windscreen [3: 58].

В цьому прикладі ми спостерігаємо стилістичну заміну метафори «кораблик» на нейтральне “car” з одного боку, і, навпаки, більш нейтральне «мчится по улицам» на “tore through the streets”, яке має яскраве емоційне забарвлення з іншого. Крім того, має місце синтаксична трансформація поділення складно-сурядного речення в російській мові на два простих в англійській, що додає динамізму ситуації. Дієприслівниковий зворот «похрипывая сиреной» має своїм відповідником абсолютну прислівникову конструкцію “the siren screaming”. Заміна «похрипывая» на “screaming” (пронзительно кричащий) посилює напруженість ситуації, що описується.

Надзвичайно цікавим є приклад, так званої “speech characterization”, (того, як особливості мовлення тим чи іншим чином характеризують персонаж) і те, як Дж. Гаррисон відтворив це в перекладі. За сюжетом слідчий офіцер С. Скуратов запитує англійською мовою потерпілу дружину співробітника американського посольства (яка звернулася з причини зникнення діамантів) і запитання подано в тексті російською транслітерацією: Хау ду бриллиентс лук? [2: 421]. Лексична помилка вживання «бриллиентс» замість «даймондс» вказує на те, що офіцер недостатньо володіє англійською мовою. Мовленнєва характеристика С. Скуратова прекрасно відтворена в перекладі, але в інший спосіб: “How is diamonds look?” [3: 177]. Ми бачимо, що у перекладі недостатнє володіння англійською мовою підкреслюється невірним вживанням службового дієслова “to be” у формі “is” замість дієслова “to do” і, таким чином, ще й неузгодженістю форм категорії числа підмета і присудка.

Неабиякої майстерності від перекладача потребує еквівалентне відтворення жаргонної лексики порушників закону та професійного сленгу міліції. Автор перекладу з цим викликом в більшості випадків справляється блискуче. Наприклад: Местечко у нас небольшое, кабы такой «ловкач» появился бы, его бы живо на запчасти разобрали... [2: 383]; We come from a small town, if an artful dodger like this turned up in

our town, he'd be torn limb from limb and used for spare parts [3: 104]. А також насиченим такою лексикою є наступний приклад: *Когда мы с Тихоновым сдавали госэкзамены в университете, то не могли дождаться дня начала работы – настоящей работы с пистолетом, удостоверением, при форме и «исполнении служебных...», с опасными рецидивистами, ворами «в законе», с «малинами» и «хазами», с обысками, погонями и засадами [2: 348]; When we took the graduation exams with Tikhonov while still at university, we couldn't wait to start work – real work, with a pistol, a certificate, a uniform and instructions to “to carry out our duty”, against dangerous criminals, embarking in searches, chases and ambushes against them, lurking in their dens and secret hiding places [3: 106].*

Переклад цього уривку характеризується високим рівнем еквівалентності, при якому відтворюється не тільки мета комунікації, вказівка на ситуацію та її опис, а також відмічається співпадіння синтаксичних структур та лексичних одиниць. А жаргонні одиниці «с малинами» і «хазами» перекладено хоча і описово, але стилістично близьким способом.

Інколи адаптація перекладу може відбуватися з будь яких інших міркувань. Наприклад, коли йдеться про викрадення кліток з експериментальними кролями з науково-дослідного інституту і не перекладено цілий параграф: *...кажется нащупывается ход: несколько дней назад в институт приезжал иностранец, господин Гуттенморген, представитель фирмы, устанавливающей в лаборатории новое оборудование. Некоторые припоминают, что он интересовался разработками лаборатории, с любопытством оглядывал клетки крольчатника. После окончания работы был устроен скромный товарищеский ужин, в ходе которого господин Гуттенморген обменялся с одним из младших научных сотрудников галстуками – в знак мира и дружбы [2: 369].*

Не виключено, що автор перекладу сприйняв зміст цього параграфу як відголосок періоду холодної війни і вилучив його, щоб не викликати потенційну недовіру у рецепторів перекладу до змісту усього твору, тим паче, що версія підозри пана Гуттенморгена виявилася невірною.

Так як прагматична адаптація перекладу виступає необхідною умовою для досягнення комунікативної мети у відношенні до рецептора іншомовної спільноти, то другорядна інформація, яка не має відповідних ситуацій в мові перекладу, може вилучатись без особливих втрат змісту. Наприклад: *Короб «уазика» только покачался на ресорах и замер [2: 361]; The police van only swung slightly on its springs and then stood absolutely still [3: 61].* Акронім «уазик» від аббревіатури моделі автомобіля для іншомовного читача не має першочергової ваги і тому його вилучення є цілком виправданим. При цьому відтворюється найважливіша інформація про його функціональне призначення “police van”. Інший приклад: *Лейтенант Куприков Игорь Сергеевич, 1953 года рождения, член ВЛКСМ; доставлен в больницу «Медсантруд» в тяжелом состоянии... [2: 416]; Lieutenant Igor Sergeevich Kuprikov, born in 1953, has been taken to hospital and is now under intensive care... [3: 166].* Перекладач застосовує семантичний розв'язок і замість «в тяжёлом состоянии» вводить більш важливу інформацію, яка впливає з одиниці оригіналу: “...and is now under intensive care...”, а словосполучення “член ВЛКСМ” не перекладено зовсім, так як англomовного читача це мало цікавить. Такі приклади не поодинокі, і дії перекладача з ними цілком виправдані. А також в наступному випадку ми теж спостерігаємо вилучення лексичної одиниці, назви установи, а її функція передається описово.

Сообща тогда в «Мосфундаментстрой», пусть они разберутся... [2: 417]. Then contact those in charge of the building project, let them sort it out... [3: 169].

Цілий ряд інших радянських реалій теж передається описово, наприклад: «опорный пункт охраны порядка» перекладено як “local police station” [3: 169] (при цьому значення установи повністю нівелюється). Схожий випадок ми маємо з перекладом легендарної авоськи, про яку англomовні читачі не мають жодної уяви, перекладеною просто як “shopping bag” [3: 10]. Однак існує інший відповідник, яким є “babushkas with their string-bags” [4: 234]. І, навпаки, дуже вдало відтворено реалію «медвытрезвитель»: *Сейчас я соединяю вас с дежурным медвытрезвителем... [2: 417]. I'll put you through to the officer in charge of the sobering-up station... [3: 169].*

На наш погляд, проаналізовані уривки, як і ті, що залишилися за межами даної статті, свідчать про те, що прагматичний потенціал повісті А.А. Вайнера, Г.А. Вайнера «Город принял!...» відтворено в перекладі найкращим чином. Автор перекладу Джон Гаррісон завдяки високій перекладацькій майстерності навіть в найскладніших випадках зміг досягти високого рівня еквівалентності, зберегти прагматичну спрямованість та образність, а інколи навіть посилити їх.

Література

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение – М.:ЭТС, 2000. –188с.
2. Вайнер А.А., Вайнер Г.А. «Город принял!...» (В книге братьев Вайнер «Эра милосердия». Роман. «Город принял!...». Повесть.) – М.: Моск. рабочий, 1988. – 464 с.
3. Arkadi Vainer, Georgi Vainer. Twenty-Four Hours with the Moscow Police. Translated by John Harrison. – Moscow: Raduga Publishers, 1990. – 255 p.
4. Joseph Finder. The Moscow Club. – N.Y.,1992. –379 p.